

עברית במשפט, בספרות ובקולנוע

ציפי מזר

**הכינוס הפתוח ללשון העברית ולספרות
של האקדמיה ללשון העברית
בית חיל האוויר, הרצליה, 7-8 במאי 2012**

קהל של עשרות חוקרי לשון וספרות, מורים, סטודנטים ושוחרי לשון התקבץ לכינוס שכותרתו השנה: **העברית החדשה ומורשת הדורות**. את הכינוס הנחתה ד"ר אורלי אלבק, מרכזת מערך ההשתלמויות באקדמיה ללשון העברית. נציין כאן את המרצים ונושאי ההרצאות של הכינוס ונפרט בקצרה את תוכנו של הרצאות אחדות.

עברית ואנגלית במוסדות להשכלה גבוהה

המושב הראשון של הכינוס הוקדש לנושא: האנגלית במוסדות להשכלה גבוהה. השתתפו בו: פרופסור אהרון דותן, חבר האקדמיה ללשון העברית וראש המרכז למורשת היהדות על שם צימבליסטה באוניברסיטת תל אביב, חתן פרס ישראל לבלשנות לשנת תשס"ה ופרס ביאליק לחוכמת ישראל לשנת תשכ"ח. נושא הרצאתו: אנגלית באוניברסיטאות על שום מה? פרופ' רבקה כרמי, נשיאת אוניברסיטת בן גוריון בנגב ויושבת ראש ועד ראשי האוניברסיטאות, שדיברה על הנושא: אקדמיה עברית – עברית ואקדמיה; דברי תגובה השמיעה פרופ' שרה סטרומזה, רקטור האוניברסיטה העברית ופרופסור בחוג לשפה ולספרות ערבית ובחוג למחשבת ישראל. יו"ר המושב הייתה פרופ' שרה יפת, כלת פרס ישראל בחקר המקרא לשנת תשס"ד.

בהרצאתו אמר **פרופ' אהרון דותן**, בין השאר: האנגלית הופכת להיות שפת ההוראה והמחקר בקורסים מתקדמים רבים באוניברסיטאות, בעיקר בפקולטות למדעי הטבע, אך גם בפקולטות אחרות כמדעי החברה והמשפטים ואפילו בחלקים ממדעי הרוח, והיא מפלסת את דרכה גם לתארים הנמוכים יותר. האנגלית דוחקת אפוא מפניה את העברית. התופעה הזאת ראשיתה אכן במדעי הטבע, שבהם קיים לעתים כורח למגע רצוף עם חוקרים, עם אוניברסיטאות ועם מכוני מחקר בעולם הגדול, שבו האנגלית מקובלת כשפה המשותפת במדעים. במידה רבה, זאת תוצאת ההכרח בהתפתחות המדע המודרני. אבל מכאן מתפשטת האנגלית באוניברסיטאות גם לתחומים שבהם אין כל הכרח בכך ואוכלת כל חלקה טובה בשדה העברית. האנגלית גולשת גם אל ההתדיינות המדעית בסמינריונים, וגם אל הכתב במסמכים פנימיים שונים, ואפילו בהתכתבות פנימית במוסדות ובמפעלים שונים שולטת האנגלית. החשש הוא שמערכת החינוך שלנו תיעשה גרורה של האנגלית, וזו תמשוך אחריה רבים שירצו לחקות אותה גם מחוץ לעולם האקדמי.

פרופסור דותן קרא לעמיתיו באוניברסיטאות ולמנהיגות האקדמית לשים סכר בפני ההידרדרות. העניין הוא בנפש תרבותנו, ועל האוניברסיטאות להיות הסכר מול מגיפת האנגלית, אמר פרופסור דותן. **פרופסור רבקה כרמי** שרטה בדבריה את תמונת המצב בנושא זה באוניברסיטאות בישראל בעבר ובהווה ואמרה, בין השאר: מראשית התנועה הציונית התקיים מתח מובנה בין השפה העברית ובין מגוון השפות שהשתמשו בהן יהודים בתפוצות השונות. עם הקמת הטכניון בראשית המאה הקודמת פרצה

'מלחמת השפות', והשאלה אם הלימודים צריכים להתקיים בשפת המדע דאז (גרמנית) או בשפה הלאומית (עברית) הייתה מקור לדיון לוהט במוסד הזה ואחר כך גם באוניברסיטה העברית בירושלים. אם כן, השאלה אם ההוראה תהיה בעברית ובאיזו שפה יכתבו המחקרים איננה לגמרי חדשה לאקדמיה. בארבעים שנותיה הראשונות של המדינה נשמר הניתוק בין שפת המחקר – ולעיתים קרובות שפת ספרי הלימוד – לבין השפה שבה התנהלו החיים באקדמיה. אבל בשני העשורים האחרונים השתנתה התמונה. ההתפתחות המטאורית בתקשורת המחשבים והאינטרנט הנגישה בהיקף חסר תקדים את השפה האנגלית והפכה אותה לחלק בלתי נפרד מהמרחב הציבורי בישראל. תהליך גלובליזציה מהיר ותוקפני של האקדמיה העולמית ובנאום הולך וגובר של האוניברסיטאות, הכרוך בנוכחות של סטודנטים וחוקרים שאינם דוברי עברית בקמפוסים, הביאו לזליגה של האנגלית מתחום הפרסומים המדעיים והכנסים הבין-לאומיים אל אולמות ההרצאות, אל כתיבת העבודות של תלמידי המחקר ואף אל התקשורת הכתובה והאלקטרונית הפנים-אוניברסיטאית.

פרופסור כרמי עמדה על הצורך להמשיך ליצור ולנצור שביל ביניים בין שתי השפות בעולם האקדמי. בדברי תגובתה אמרה **פרופסור שרה סטרומזה**: שניכם צודקים... הכול עניין של מידתיות. והוסיפה: אינני מודאגת מהאנגלית אלא מעברית קלוקלת הדוחקת עברית תקינה.

המגע בין העברית ובין הערבית בימינו

המושג השני דן בנושא: המגע בין העברית לערבית בימינו. השתתפו: פרופ' מנחם מילסון, פרופסור (אמריטוס) לשפה וספרות ערבית באוניברסיטה העברית בירושלים, העוסק בחיבור מילון ערבי-עברי חדש מקוון שיעלה בקרוב למרשתת. הוא דיבר על מגמות בהתפתחות הלשון בראי המילון הערבי-עברי; פרופ' יהושע פורת, פרופסור (אמריטוס) להיסטוריה של ארצות האסלאם באוניברסיטה העברית בירושלים, שייחד דבריו לנושא: תחיית העברית והערבית – מהפכה שלא הושלמה; ד"ר מחמוד כיאל, מרצה בכיר בחוג ללימודי הערבית והאסלאם באוניברסיטת תל אביב וחבר הנהלת האקדמיה ללשון הערבית בחיפה. נושא הרצאתו: תרגומי תרבות מערבית לעברית. יושב ראש המושב היה פרופסור אהרון ממן, סגן נשיא האקדמיה ללשון העברית.

ד"ר מחמוד כיאל התמקד בהרצאתו בשני מתרגמים בולטים בפעילות התרגום מן הספרות הערבית לעברית: מנחם קפליוק (1900–1988) ואנטון שמאס (נולד ב-1950). מתרגמים אלה אימצו, מתוך מניעים אידיאולוגיים מנוגדים, מגמות תרגום ייחודיות והובילו את פעילות התרגום לכיוונים שונים. קפליוק נקט בתרגומי גישה אוריינטליסטית אליטיסטית. על כן, מחד גיסא הוא דאג להעשיר את הידע של הקורא על החברה הערבית, ומאידך גיסא הרשה לעצמו 'לשפר' מבחינה סגנונית את היצירות המתורגמות, כדי להתאימן לנורמות הספרותיות הראויות לפי תפיסתו. לעומת זאת, שמאס נקט מדיניות תרגום שנועדה להביא להתקבלותן של היצירות המתורגמות בספרות ובתרבות העברית. אך, למעשה, מטרתו העיקרית הייתה ליצור הזדמנות לנרטיב האלטרנטיבי הפלסטיני לחדור לתודעה הציבורית הישראלית. מפעלם של שני המתרגמים מחדד את שאלת מעמדה ותכליתה של פעילות התרגום בין שני קטבים – פעילות זניחה ששולטת בה נטיות אידיאולוגיות לעומת פעילות היוצרת שיח ספרותי פורה.

מיכה יוסף ברדיצ'בסקי: מהפכן וחדשן

המושג השלישי הוקדש לנושא: מיכה יוסף ברדיצ'בסקי: מהפכן וחדשן. השתתפו: פרופ' אבנר הולצמן, פרופסור לספרות עברית באוניברסיטת תל אביב, המופקד על 'גנזי מיכה יוסף', ארכיונו של מיכה יוסף ברדיצ'בסקי בחולון; פרופ' מנחם ברינקר, פרופסור (אמריטוס) לספרות עברית ולפילוסופיה כללית באוניברסיטה העברית באוניברסיטה של שיקגו, חתן פרס ישראל לחקר הספרות העברית והכללית לשנת תשס"ד. יושב הראש היה ד"ר עמינדב דיקמן.

פרופ' אבנר הולצמן נשא הרצאה מאלפת בנושא: מפעלו של ברדיצ'בסקי. הרצאתו שזרה שלושה

עניינים: (א) מיפוי התחומים השונים שברדיצ'בסקי עסק בהם בעבודתו הספרותית, ההגותית והמחקרית בשלוש לשונות כתיבתו – עברית, יידיש וגרמנית, וניסיון להצביע על השורש הרוחני המשותף ליצירתו רבת האנפין; (ב) ניסיון לבאר את פשר ההשפעה העמוקה והמסעירה שנודעה לכתיבתו על דור צעירים יהודים בראשית המאה העשרים, ובהם מי שעתידיים להיות ראשי המדברים בספרות העברית ומנהיגיה הפוליטיים והאידיאולוגיים הבולטים של העלייה השנייה, שמתוכם צמחה המנהיגות המייסדת של מדינת ישראל; (ג) תפיסת הלשון של ברדיצ'בסקי; יחסו אל לשונות היהודים ואל העברית בפרט כלשון ספרות; עמדתו כלפי מפעל החייאתה של העברית כלשון מדוברת, שצפה בו מתוך מעורבות ביקורתית בעשור האחרון של המאה הי"ט ובעשור הראשון של המאה העשרים.

עיצוב האות העברית

המושג הסוגר את היום הראשון של הכינוס הוקדש לנושא: עיצוב האות העברית. השתתפו: נעם שכטר, טיפוגרף ומעצב, המתמחה בעיצוב ספרים, חבר סגל במחלקה לתקשורת חזותית בבצלאל. נושא הרצאתו: האות העברית והזהות הלאומית; עדי שטרן, ראש המחלקה לתקשורת חזותית בבצלאל. נושא הרצאתו: קנון ישראלי: האותיות של צבי נרקיס. יושב הראש היה פרופ' מנחם ברויאר, חבר האקדמיה ללשון העברית. לדברי **נעם שכטר**, שתי תפיסות מנוגדות הובילו את המהלך המודרניסטי של תחייתה העיצובית של האות העברית: האחת חזרה אל עיצובי האות ההיסטוריים וביקשה לחזק את הזהות העצמית – לאומית; התפיסה האחרת ביקשה להשתלב במרחב ההווה, משמע להידמות לאסתטיקה של הטיפוגרפיה המערבית או להתמקם לצד הכתב הערבי.

לשון ומשפט

ביום השני של הכינוס הוקדש מושב הבוקר לנושא: לשון ומשפט. נשאו דברים: השופט אהרון ברק, נשיא בית המשפט העליון בדימוס, חבר הסגל האקדמי של המרכז הבינתחומי בהרצליה, חתן פרס ישראל לחקר המשפט תשל"ה. נושא הרצאתו: מקומה של הלשון בפרשנות המשפט; השופט צבי טל, שופט בית המשפט העליון בדימוס וחבר הוועדה למונחי משפט של האקדמיה. נושא הרצאתו: לשון המשפטים; פרופסור גבריאלה שלו, נשיאת המועצה האקדמית בקריה האקדמית אונג, חברת הוועדה למונחי משפט של האקדמיה ולשעבר שגרירת ישראל באו"ם. נושא הרצאתה: ערכם וחשיבותם של ערכי משפט: יושב הראש היה פרופ' משה בר-אשר, נשיא האקדמיה ללשון העברית. בהרצאתו אמר **השופט אהרון ברק**, בין השאר: הלשון של הטקסט המשפטי ממלאת תפקיד מרכזי בפרשנות המשפט. היא קובעת את מגוון המובנים שאפשר לתת לטקסט; על פיה נקבעת המשמעות אשר הטקסט המשפטי 'סובל', בלשונו. מתוך מגוון משמעויות אלה הפרשן 'שולף' או 'חולץ' מובן אחד ויחיד. זהו המובן המשפטי של הטקסט. הפרשן עושה כן בעזרת כללי הפרשנות הנהוגים אותה עת בפרשנות המשפט. כללי הפרשנות המשפטית הם רבים ומגוונים. יש הדוגלים בשליפת המשמעות המשפטית ממגוון המשמעויות הלשוניות על פי כוונתו של יוצר הטקסט; יש סבורים שהמובן המקורי בעת יצירת הטקסט הוא הקובע; אחרים גורסים כי את המובן המשפטי יש לחלוץ על פי הבנתה של החברה בעת הפרשנות. כל שיטות הפרשנות כפופות לעיקרון הבסיסי שלפיו המשמעות הלשונית (המפורשת או המשתמעת) של הטקסט קובעת את גבולות הפרשנות. נמצא כי כל פרשן במשפט הוא גם בלשן, אך הפרשנות במשפט אינה מוגבלת לבלשנות.

השופט צבי טל אמר, בין השאר: שלא כבעולם המשפט האנגלי, לשון המשפטים שלנו אינה שפת סתרים. היא שואפת להיות מובנת לכול, למרות המונחים הטכניים והמורכבות של המשפט. מורכבות זו יש שהיא מביאה לידי ניסוחים סבוכים, אך נסח טוב ידע לפרק את המשפט המסובך לחלקיו. לשונם של שופטים בפסקי דין אמורה להיות בהירה ומדויקת, אבל היא לוקה לא פעם בשיבושי לשון, בארכנות יתר ובעודף ספרותיות. השופט טל הזכיר את מלחמת החורמה שהכריז השופט חיים כהן על הניסוח ו/או, וציין בסיפוק כי כיום אין היבולית הזאת קיימת כמעט. לסיכום דבריו אמר: לא מצאתי לשון משפטנית

מובהקת. בסופו של דבר, סגנונו של האדם הוא האדם. לשונו של המשפטן היא לשון השכלתו ומכלול הידיעות שקנה.

את המושב המרתק חתמה **פרופסור גבריאלה שלו** שאמרה, בין השאר: כל המבקש לעמוד על פניו השונים של מונח משפטי, ימצא בוודאי עולם ומלואו הניבט מכל תו ותג שבו. המינוח המשפטי נתפס מאז ומעולם כתחום שאין להפריז בעומקו המחשבתי ובחשיבותו המעשית. המאמץ האנליטי שבהגדרת מושגי יסוד במשפט הוא אפוא במרכז מעייניו של המשפטן. פרופסור שלו העידה כי חובת הציות לצווי המינוח המשפטי הייתה המסד לכל פעולותיה; זאת על רקע התובנה שבמקום שבו טמון כוחו של מינוח, נעוץ אף סיכנונו: כשל מינוחי הוא כשל מהותי. החקיקה האזרחית שלנו, כמו גם הספרות המשפטית, רוויה מונחים מעורפלים, לעתים אף שגויים.

היא הביעה נחת רוח נוכח העובדה כי ליקויים אלה מוצאים את תיקונם בהצעת חוק דיני ממונות, אשר פורסמה לאחרונה, המסמלת את צעדיה האחרונים של שיטת המשפט הישראלית למעבר לדינים עצמאיים. עם פרסומו של מפעל חקיקתי זה, המעלה על נס את תפארת הלשון המשפטית, האחדת המושגים ועקיבות המונחים, ראוי לשוב ולהדגיש את משמעותה וכוחה של לשון הנורמה המשפטית ואת חשבון העולם הטמון בחביונה, אמרה פרופסור שלו.

צוהר למילון ההיסטורי

המושב השני ביום זה פתח צוהר למילון ההיסטורי. השתתפו בו: פרופ' שמחה עמנואל, פרופסור בחוג לתלמוד והלכה באוניברסיטה העברית בירושלים, שדיבר על הנושא: בחירי הספרות הרבנית במילון ההיסטורי; אריאל שוה, דוקטורנט בחוג ללשון העברית באוניברסיטה העברית בירושלים וראש מדור הספרות הרבנית של ימי הביניים במפעל המילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית, שייחד את דבריו לנושא: מה חידש רש"י בלשון; ד"ר גבריאל בירנבאום, חוקר בכיר באקדמיה ללשון העברית, חבר מערכת המילון ההיסטורי וכותב הערכים הראשי בו, שדיבר על ערכי המילון. יושב הראש היה ד"ר חיים א' כהן, ראש בית הספר למדעי היהדות באוניברסיטת תל אביב ומרצה ללשון העברית בחוג ללימודי התרבות העברית באוניברסיטה זו, חבר האקדמיה ללשון העברית ועורך המילון ההיסטורי של האקדמיה. **פרופסור שמחה עמנואל** פרש את השיקולים והקשיים בבחירת החיבורים של הספרות הרבנית שנודעה להם ההשפעה הרבה ביותר בתודעת הדורות, ושאותם יש לכלול במילון ההיסטורי.

אריאל שוה אמר, בין השאר: פירושי רש"י למקרא ולתלמוד זרועים חידושי לשון מרעננים שיצר רש"י אגב כתיבתו ושילב בטבעיות בשטף הפירוש. לא מעט חידושי לשון וצורה כאלה נקלטו בשפה העברית והם משמשים בה עד ימינו. אבל מעיון בנוסחים שונים ובהשוואת חיבוריו של רש"י לכלל החיבורים שקדמו להם מתברר כי זיהוי החידושים המילוניים דורש זהירות יתירה: במקרים רבים מתעורר ספק מהי צורתה המדויקת של מילה מסוימת ואם אכן חדשה היא בלשון. הוא ציין כי פירוש רש"י מותקן והולך בימים אלה במאגר המילון ההיסטורי.

ד"ר גבריאל בירנבאום תיאר את העבודה על המילון ההיסטורי ואמר, בין השאר: העבודה על המילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית התחילה בשנת 1959, ובשנת 1969 נוסף המדור לספרות העברית החדשה. עד לפני שמונה שנים עסקו עובדי המילון באיסוף החומר 'בלבד'. הדבר כלל חיבור ספרי מקורות, השגת תצלומי כתבי יד, פענוח כתבי יד, התקנת הטקסט, ניתוח מורפולוגי לתוך המחשב. כך נוצרו המאגרים – קונקורדנציות משוכללות לספרות העתיקה, הכוללת את מגילות ים המלח, כל ספרות חז"ל, אוסף גדול של הפיוט הארץ-ישראלי הקדום ועוד. מאגר הספרות החדשה כולל יצירות מאת מנדלסון, קרוכמל, מנדלי, מאפו, סמולנסקין, פרישמן, ביאליק, עגנון ועוד.

בשנת 2004 התחילו בכתיבת גוף המילון לספרות העתיקה. הערך הכתוב מונה את גוני המשמעויות השונים; כל גון משמעות מודגם במבחר מובאות מהמאגר לפי סדר כרונולוגי. כן ניתנים תפוצתו של הערך, הערות לתצורה והערות אטימולוגיות. ד"ר בירנבאום הביא לדוגמה את אחד הערכים במילון שנכתבו לאחרונה.

העברית במערכת החינוך

המושב הבא הוקדש לנושא: העברית במערכת החינוך. השתתפו: פרופ' אורה (רודריג) שורצולד, מרצה במחלקה ללשון העברית וללשונות שמיות באוניברסיטת בר אילן, חברת האקדמיה ללשון העברית ויושבת ראש ועדת המקצוע ללשון עברית במשרד החינוך. כותרת הרצאתה: מלשון לימודים ללימוד לשון; ד"ר חיים א' כהן נשא דברים בנושא: הוראה עברית – מעשה של חינוך; וד"ר מרדכי מישור, חבר האקדמיה ללשון העברית וחבר ועדת הדקדוק שלה, דיבר על הנושא: הוראת ניקוד – בין מסורת טבריה למסורת ספרד.

פרופסור אורה שורצולד אמרה, בין השאר: הלימודים בבית הספר מקנים לתלמיד את מיומנות הכתיבה וההבעה בכתב ואת מיומנות הקריאה והבנת הכתוב בכל מקצועות הלימוד. לשון לימודים היא הלשון הנלמדת והמכשירה אותו להיות בוגר בן תרבות בעולמו. הוראת המקצוע עברית בבתי הספר כוללת לשון, הבנה והבעה. מורי המקצוע נדרשים לתפקיד כפול: להוראת מבנה הלשון בתחומי הצורות, ההגה, התחביר והסמנטיקה בהיבט המקצועי, ולהוראת ההבעה, ההבנה והשיח בהיבט האורייני. תוכנית הלימודים בלשון העברית מבקשת לגשר בין שני ההיבטים האלה. היא ציינה כי במשרד החינוך שוקדים בימים אלה על הכנת תוכנית לימודים לחמש יחידות לימוד במקצוע הלשון.

ד"ר חיים כהן אמר, בין השאר: הקניית עברית משובחת היא מעשה שמערכת החינוך צריכה לראותו לא מעשה לימודי בלבד כי אם בראש ובראשונה מעשה של חינוך, שכמוהו כהקניית התנהגות נאותה ונימוסים טובים. פעולת הקנייה זו צריכה ללוות את התלמיד מראשית צעדיו בגן הילדים ולאורך כל שנותיו בבית הספר לכל רמותיו. כיוון שזה מעשה חינוכי, הריהו מוטל לאו דווקא על המורים ללשון כי אם על כל מי שהוא חלק ממערכת החינוך. את העברית הטובה צריך התלמיד לקנות בסמוי יותר מבגלוי, וזאת מתוך חשיפה מתמדת ללשון מתוקנת היוצאת מפיהם של כל מי שמופקדים על חינוכו ולימודו. **ד"ר מרדכי מישור** אמר, בין השאר: אימוץ הניקוד הטברני בקהילות ספרד יצר חוסר התאמה בין ההגייה בפועל ובין סימני הניקוד ששימשו בכתיבה. כדי ליישב את הסתירה בין הניקוד להגייה גיבשו המדקדקים לדורותיהם תורת ניקוד המפרנסת את הדקדוק העברי עד ימינו.

לשונות הספרות והשירה בימינו

מושב חינוכי התקיים בנושא: לשונות הספרות והשירה בימינו. השתתפו: הסופר אהרון מגד, חתן פרס ישראל לספרות לשנת תשס"ג וחבר האקדמיה ללשון העברית, שדיבר על לשון הדורות בספרות; עירית לינור, סופרת, תסריטאית ושדרנית רדיו, שכותרת הרצאה הייתה: הלאה המטאפורה; יונתן יבין, עיתונאי וסופר, שדיבר על מקומה של העברית המדוברת בספרות; פטר קריקסונוב, שעלה לארץ מאוקראינה בשנת 1976, מתרגם מרוסית לעברית ולעיתים גם מעברית לרוסית. הוא הביא דוגמאות מתובנותיו של מתרגם מרוסית לעברית; יושבת ראש המושב הייתה הסופרת גיל הראבן, חברת האקדמיה ללשון העברית.

עירית לינור סיפרה כי בספרה **שירת הסירנה** כתבה לפני כעשרים שנה 'גרבים שחורות' (במקום גרבים שחורים, שכן גרבים הם לשון זכר) וכי היא באה לכינוס כדי לכפר על הטעות ההיסטורית הזאת... **יונתן יבין** דיבר על תופעת ה'היוש', ב'יוש' בסלנג הישראלי. הוא הגדיר את הסלנג כפעילות גרילה נגד המבוגרים. יבין זכה לתשבחות על כתיבתו מפי אהרון מגד.

הדיבור בקולנוע הישראלי

המושב האחרון של הכינוס הוקדש לנושא: הדיבור בקולנוע הישראלי. השתתפו: פרופ' יהודה ג'אד נאמן, יוצר סרטים וחוקר קולנוע, מרצה בחוג לקולנוע באוניברסיטת תל אביב ובבית הספר לאמנויות באוניברסיטת ניו יורק. חתן פרס ישראל לקולנוע לשנת תשס"ט. נושא הרצאתו: מר גראמשי מדבר עם מר מאני; ד"ר יעל מונק, חברת סגל בכיר באוניברסיטה הפתוחה ומרצה בחוג לקולנוע של אוניברסיטת

תל אביב. היא דיברה על הנושא: התמודדות הקולנוע בישראלי עם השפה העברית בעידן של רב לשוניות: יושבת הראש הייתה פרופ' אורה שורצולד.

בתקציר הרצאתו כתב פרופ' יהודה נאמן: מר מאני, מיני סדרה לטלוויזיה בת חמישה פרקים של הבימאי רם לוי, היא עיבוד קולנועי של הרומן מר מאני מאת א"ב יהושע. הרומן בנוי כסדרה של חמישה דיאלוגים חד-צדדיים בעברית. בסדרה שהופקה בשנת 1996 הדיאלוג מדובר בחמש שפות: עברית, גרמנית, אנגלית, יידיש, לדינו. בעת שבתו בכלא הפשיסטי כתב אנטוניו גראמשי: 'בכל פעם שעל סדר היום הציבורי עולה "שאלת הלשון", משמעות הדבר כי שורה של בעיות אחרות ניצבות בחזית הזירה הפוליטית'. הופעת 'שאלת הלשון' במדיום הפופולרי מצביעה על שידוד מערכות בזירה הפוליטית שנה לאחר רצח רבין.

ד"ר יעל מונק כתבה בתקציר הרצאתה: קולנוע לאומי מוגדר כקולנוע הדובר את שפת הלאום. מכאן שקולנוע ישראלי הוא קולנוע דובר עברית. עיקרון זה, ששלט בקולנוע שהופק בשנות המדינה הראשונות, הופר בהדרגה עד כדי הפיכת השפה לפרט שולי ובעיקר לא הכרחי בייצוג הקולנועי. משנות התשעים ואילך אנו עדים לפיתוחם של דגמים קולנועיים המשלבים את העברית בשפות רבות נוספות, לרוב בשל אילוצי חיקוי המציאות בהוויתם של עולים חדשים בעבר ובהווה, אם כי לא רק בשל כך. טענתה היא כי יש להתייחס לנטישת העברית בקולנוע לטובת ייצוגה של רב-לשוניות כאל מהלך תרבותי כולל הפוקד מדינות מערביות רבות בעידן של גלובליזציה ורב-תרבותיות. השאלה היא אם לקולנוע יש עניין, רצון וכלים לרסן מהלך בלתי נמנע זה.

פרס ראש הממשלה ללשון העברית

הכינוס נחתם בטקס הענקת פרס ראש הממשלה ללשון העברית על שם אליעזר בן יהודה המוענק זו השנה השנייה. הפרס הוענק השנה לחוקר הספרות ולמתרגם ד"ר עמינדב דיקמן, חבר האקדמיה ללשון העברית. דיקמן הוא בעל תואר דוקטור בתחום הספרות ההשוואתית והלימודים הרוסיים. הוא עומד בראש המגמה ללימודי תרגום ומלמד בחוגים לספרות עברית ולספרות כללית באוניברסיטה העברית בירושלים ועוסק זה 25 שנים בתרגום שירה מלטינית, יוונית, רוסית, אנגלית וצרפתית.

קטעי הומור, שירים, ספרים והרהורים

בין המושבים התרגע הקהל לצלילי שירים מתוך המופע 'קולה של הארץ' בביצוע הזמרת יונית שקד גולן בליווי גבי ארגוב (פסנתר) וגלעד אפרת (קונטרבס). דן אלמגור, שישב בקהל, הצטרף אליהם בשורה: 'הי, אמא, זה אני!', מתוך שירו 'חיימקה שלי' ללחן של משה וילנסקי. הזמרת רות דולורס וייס הגישה 'בעברית' – שירים, בליווי יהוא ירון (קונטרבס) ועידית מינצר (חצוצרה וקרן יער).

אנסמבל ציפורה הופיעו בקטעים מהמופע 'עקיצה טבעית' – איך אנחנו מדברים, מתווכחים ומקשיבים בעברית – והביאו משב רוח צעיר, עכשווי מלא הומור. אף עורך לשוני לא עבר על הטקסטים שלהם – וזה יופיים...

במבואה אפשר היה לרכוש פרסומים של האקדמיה, בהם ספרים חדשים בהוצאת האקדמיה: פרקי עיון בעברית החדשה ובעשייה בה, מאת משה בר-אשר; מתגלגלים עם המילים, מאת רונית גדיש ותמר כץ; העברית בראי המדינה, מאת נתן אפרתי; תורת ההגה והצורות של לשון המקרא, מאת יהושע בלאו (מהדורה חדשה – מעודכנת ומורחבת); שפה קמה, בעריכת סמדר ברק ורונית גדיש; התעתיק, ועוד.

התרשמויות אישיות

עד כאן סיקור הכינוס, ולסיום כמה התרשמויות אישיות:
היו אלה יומיים שבהם זכיתי לשמוע דברי טעם הנאמרים בעברית רהוטה ומוקפדת – עונג צרוף ונדיר שלא יסולא בפז.
הכינוס היה מגוון מבחינת הנושאים: מן המחקר אל השימוש, מההיסטוריה אל ההווה, מהמילון אל הספרות והקולנוע, מהכתיבה אל הדיבור, מהעברית אל שכנותיה (הערבית, האנגלית). הדברים הוצגו מפי שני דורות (ואולי אף שלושה) של חוקרים ומרצים מהשורה הראשונה.
נעים היה לפגוש עמיתים לעיסוק בלשון מהאקדמיה, מן התקשורת, מחדר המורים, ביניהם מורים שעוסקים בהנחלת הלשון לעולים.
עצוב היה לראות שרבים מן המושבים באולם היו ריקים. זכור לי היטב כי בכנס הקודם, אולם מוזיאון הארץ בתל אביב היה צר מהכיל את הקהל הרב. הפעם זה לא קרה.
רבים מבאי הכינוס היו גמלאים. פה ושם אפשר היה לראות גם פנים צעירות יותר. אני מקווה שהסיבה לכך היא שהצעירים עסוקים במחקר ובהוראה ובעבודה, ועושים כל זאת בעברית חיה, עשירה, רהוטה ויפה.